

FRAN MIKLOŠIČ IN NJEGOVI ŠTUDENTI – SLOVENSKI PISATELJI

Tone Smolej

Filozofska fakulteta, Ljubljana

UDK 37.091.8(436.1=163.6):929Miklošič F.

UDK 821.163.6–051.09(436.1)"1849/1891"

V prispevku bomo s pomočjo doslej neznanih dokumentov dunajskega univerzitetnega arhiva in nekaterih spominskih zapisov obravnavali študijska leta slovenskih pisateljev pri Miklošiču.

Fran Miklošič, slovenski pisatelji, dunajski študenti

Using hitherto unknown materials from the University of Vienna archives, the article deals with the years Slovene writers spent as students of Fran Miklošič.

Fran Miklošič, Slovene writers, students of the University of Vienna

Petdeseta leta

V zimskem semestru 1850/51 se je na dunajsko filozofsko fakulteto odpravil študirat Janez Trdina. Poleg zgodovine in klasične filologije je poslušal tudi predavanja Frana Miklošiča iz staroslovenščine, s katero pa se ni imel časa veliko ukvarjati. Profesorju je celo razložil, da se bo staroslovenščini posvečal pozneje in da se bo moral za zdaj zadovoljiti s poglavitnimi splošnimi pojmi. Miklošič mu je odvrnil, da je v znanosti vse poglavitno, splošni pojmi brez znanja specialnosti so prazna slama (Trdina 1948: 13).

K Miklošiču se je na začetku semestra vpisalo 30–50 študentov, na koncu leta pa so hodili le trije ali štirje. Poleg Slovencev Trdine, Valjavca in Žepiča še dva Hrvata, ki ju je dražil, ko je imenoval njun jezik srbski,¹ in posebno marljiv Nемеc: »To je bila vsa publika slavnega Miklošiča!« (prav tam) Trdina je tako opisal svojega profesorja, ki mu je v zimskem semestru 1851/52 predaval staroslovensko glasoslovje in oblikoslovje:

Tolmačil je brez prijaznih, budilnih besed, ki se mladeniču tako priležejo in mu spodobijo, brez vsake mikavnosti in ognja, ki se ujema tudi z najbolj natančno znanostjo, brez tiste

prijetne filozofije, ki duh povzdigne in človeka tako rajski raduje, ko gleda in motri porod, rast in razvitek in dorast nebeškega daru, materinoga jezika; razlagal je, kar je njegov najhujši greh, brez domoljubja in ne cené in ljúbé patriotizma in patriotov. [...] Po nemško je govoril z nami ne le v šoli, ampak tudi privatno zunaj šole; če mu je spregovoril Slovenec po domače, ni dobil nikdar slovenskega odgovora. [...] Patriot ni, ali je vendarle naš, z njegovo učenostjo se morejo Slovenci pred svetom ponašati. (Trdina 1948: 13–14)

V Trdinovih *Spominih* najdemo tudi obširno kritiko Miklošičevih predavanj o Nestorjevih *Analih* iz letnega semestra 1853: »Brali smo v šoli Nestorja, ali razen gramatike nam ni pravil nič, absolutno nič – tako je ravnal Miklošič z očakom slovanske historije, s tistim častitljivim možem, ki je pokazal vsem drugim evropskim narodom s svojim zgledom pot, da si pišejo zgodovino v materinem jeziku!« (Trdina 1948: 15) Sicer pa Trdine sploh niso navdušile profesorjeve razlage staroslovenskih literarnih del:

Razlagal (sit venia verbo!) nam je tudi »Slovo o polku Igorja Svjatoslaviča«. Pesem me je tako navdušila, da sem se je naučil dober del na pamet in se zelo veselil, ko nam obljudi

¹ O odporu hrvaških študentov do Miklošiča piše v svojih *Spominih* Matija Murko.

Miklošič, da bo povedal, ko jo preberemo, kaj več o duhu in naravi te pesmi. Komaj sem čakal, da končamo. Prebravši Slovo, reče: »Sonst muß ich noch bemerken, daß dieses Gedicht das sonderbarste ist, welches ich je gelesen habe.« To je bilo vse tolmačenje duha te čudovite, prekrasne pesmi!! (prav tam)

Trdina (1948: 15) poudarja, da je Miklošič estetsko stran jezika in literature poznal toliko »kakor njegov čevlj«, saj naj bi se nekoč čudil, kako je mogoče napisati kako knjigo o lepoti Mickiewiczzeve poezije.

Že 20. aprila 1853 je Trdina zaprosil za pripustitev k učiteljskemu izpitu iz zgodovine ter iz starega in novega slovenskega jezika (alt- und neuslowenische Sprache).² V *Spominih* pravi, da je nekaj izpitov delal že pred velikimi prazniki, nekaj pa ob božiču istega leta. Aschbach mu je za nalogo predpisal temo o pomenu Joncev, Miklošič pa o važnosti predlogov pred glagoli. Sledil je klavzurni izpit, na katerem je od Aschbacha dobil temo čas cesarja Henrika VI., od Jägerja razmere med Habsburžani in Luksemburžani, pri Simonyju pa je moral primerjati italški in iberski polotok. Na ustnem izpitu je dobil številna vprašanja iz zgodovine in zemljepisa (Trdina 1948: 164). Zgodovinarja in geograf so ga na koncu potrdili za učitelja cele gimnazije, zapletlo pa se je pri Miklošiču, ki ga je potrdil le za pol:

Rojak se je skazal krivičnega na dve plati, dal mi je preveč in premalo. O staroslovanščini (rectius: starobulgarščini) sem imel nekaj prav slabega znanja, reda nisem zaslužil nikakršnega, z dobro vestjo me je mogel profesor »vreči«. Ali z ravno tako dobro vestjo me je mogel potrditi iz slovenščine za celi gimnazij, kajti sposobnost v njej je spoznal in jo v dejanju priznal. [...] Miklošič je menda mislil: iz staroslovenščine ne zna dosti, novoslovenščino dovolj, ga bomo pa v prvi povzdignili, v drugi pa nižali. (prav tam: 164–165)

Čeprav je tudi pozneje spremljal Miklošičevo znanstveno delo, je v *Bachovih huzarjih in Ilirih* zapisal misel, ki se je velikokrat navajala: »Naš Miklošič se šteje med prve slovanske jezikoslovce, slava njegova je svetovna in brezsmrtna. Ali ta profesor staroslovenskega jezika je bil tak figa mož, da ni hotel z nobenim rojakom govoriti po slovensko.« (Trdina 1951: 472)

Točno leto dni za Trdino je na Dunaj prišel še Matija Valjavec, ki je vsak semester poleg predavanj iz klasične filologije poslušal tudi Miklošičeva predavanja. 23. maja 1854 je Valjavec zaprosil za pripustitev k učiteljskemu izpitu iz latinskega jezika za šest razredov in slovenske filologije (slovenische Philologie) za vso gimnazijo z nemškim, slovenskim in v nujnih primerih ilirskim poučevalnim jezikom.³ Medtem ko v svoji avtobiografiji ne omenja izpita iz latinščine, pa zelo podrobno navaja temo, ki mu jo je predpisal Miklošič za domačo nalogo: »Mit welchen Praepositionen werden im neuslowenischen die Verba zusammengesetzt und wie wird die Bedeutung der Verba durch diese Zusammensetzung modificiert?« (Valjavec 1895: 185) Valjavec je bil očitno ponosen na Miklošičevo oceno, saj jo je v avtobiografiji v celoti navedel:

Der Candidat bestimmt vor allem die Bedeutung jeder Praepositionen an sich, um dann jene Modification anzugeben, die durch ihre Composition mit einem Verbum an disen bewirkt wird. Was behauptet wird, wird an einer reichen Sammlung von Beispielen nachgewiesen. Die Angaben des Candidaten sind fast durchgängig richtig. Auch die Anordnung ist nicht nur im grossen, sondern auch im Detail zu loben, so dass die Arbeit unbedenklich als eine befriedigende bezeichnet werden kann. (prav tam)

Miklošič se ni motil, saj velja Valjavec za enega pomembnejših slovenskih jezikoslovcev 19. stoletja. 11. oktobra 1855 je na Dunaju

² UAW. Lk 4. 1, Einreichungsprotokolle der k. k. wissenschaftlichen Gymnasialprüfungs-Commission (1849–1859). Prot. Zl. 295. Terdina, Johann (20. 4. 1853).

³ UAW. Lk 4. 1, Einreichungsprotokolle der k. k. wissenschaftlichen Gymnasialprüfungs-Commission (1849–1859). Prot. Zl. 944, Valjavec Mathias (23. 5. 1854).

opravi učiteljski izpit iz slovenskega in latinskega jezika ter nato dobil učiteljsko mesto v Varaždinu. A očitno si je že kmalu želel priti nazaj v domovino. »Laibach ist mein Ziel,« je pisal Miklošiču (Miklošič 1991: 125), ta pa mu je že prej svetoval, naj opravi še dopolnilni izpit za latinščino in predvsem izpit iz grščine, saj mu bo to olajšalo pot na gimnazijo v slovenski prestolnici (prav tam: 119). Zaznamki v protokolih dunajskega univerzitetnega arhiva kažejo, da se je Valjavec leta 1858 resno pripravljal za dopolnilni izpit. Kakšen pa je bil njegov odnos do grščine? V svoji avtobiografiji je sicer zapisal, da je poslušal grščino pri Bonitzu, a da ni želel opravljati izpita iz tega jezika (Valjavec 1985: 184–185). Pri Bonitzu je poslušal tako grško slovnico kot tudi razlago Aristofana, Evripida in Sofokla. *Ajanta*, o katerem je Bonitz predaval v zimskem semestru 1851/52, je deset let pozneje celo prevedel, v njegovem uvodu je najbrž tudi nekaj sledi Bonitzevih predavanj. Manj znano je, da je Valjavec v akademskem letu 1858/59 vpisal še dva semestra. Stritar (1957: 230) je pozneje pisal bratu, da mu je sam Bonitz zaupal, da Valjavec ni napravil izpita za poučevanje grščine v višji gimnaziji. S tem pa se je razblinila tudi njegova želja po vrnitvi v domovino, izražena v pismu Miklošiču.

Med zgodnjimi slovenskimi študenti Miklošiča moramo omeniti tudi Jožefa Stefana, ki pa je tedaj še omahoval med dvema ljubeznima: književnostjo in fiziko, kar je razvidno tudi iz njegovega predmetnika v zimskem semestru 1853/54, kjer so poleg Mothovih in Kunzekovih predavanj iz matematike in fizike navedena tudi Miklošičeva predavanja iz staroslovenske gramatike ter razlaga mlajših spomenikov slovanskih književnosti in Nestorja. Tedaj je poslušal tudi Bonitzeva predavanja iz zgodovine grške filozofije. V prvi polovici svojih študijskih let je namreč – najbrž tudi pod Stifterjevimi vplivi – še pisal kratko prozo v slovenščini,

⁴ NUK Rz. Ms 1694.

⁵ UAG. Lehramtsprüfungsprotokolle.

nato pa se je – kot lahko beremo v njegovem dvojezičnem dnevniku – zgodil premik: »Ich entsagte nun ganz dem Felde heimischer Litteratur.« (Stefan 1902: 80) Sicer pa je dilemo opisal v svoji najboljši pesmi *Avtokritika*:

Kaj hudirja na Parnasu
Matematikar počenja
In o tako dragem času
Krati pesnikom življenja? (Stefan 1855: 70)

Med Vajevci, ki so se na dunajsko univerzo vpisovali v drugi polovici petdesetih let, je bilo že manj Miklošičevih študentov. Erjavec in Tušek sta na filozofski fakulteti študirala naravoslovje, Zarnik in Jenko pa sta se po petih oziroma po dveh semestrih prepisala na pravno fakulteto. Edino Valentin Mandelc, ki je študiral klasično filologijo, je v zimskem semestru 1857/58 vpisal skladnjo slovanskih jezikov in staroslovensko oblikoslovje. Jetišni Mandelc se je leta 1863 na Dunaju priglasi za učiteljske izpite, ohranjeni so tudi formularji, ki mu jih je poslal Miklošič kot predsednik komisije.⁴ Zaradi zdravstvenih težav je dolgo odlagal izpit in se nato prijavil k izpitom v Gradec, kjer je bil marca 1871 – dobro leto dni pred smrtjo – potrjen za učitelja klasičnih jezikov za nižjo gimnazijo.⁵ Isti predmet kot Mandelc sta v omenjenem semestru vpisala še Josip Stritar, ki je sicer poslušal samo klasično filologijo, ter Janez Mencinger, ki se je tedaj vpisal na filozofsko fakulteto, kjer je poslušal zlasti predavanja iz grške in rimske književnosti, nato pa se je prepisal na pravo.

Šestdeseta leta

Redko kateri slovenski pisatelj je bil deležen takšnega priporočila kot Josip Jurčič. Levstik ga je takole priporočil Miklošiču:

Ker berete Glasnik, vem, da so Vam tudi znane v njem natisnjene izvrstne povesti mladega pisatelja g. Jurčiča, ki je letos dovršil gimnazijo in misli priti na Dunaj, kjer se hoče lotiti ali modroslovja ali medicine. Gosp. Jurčič je

uže dozdej skoraj najboljši slovenski novelist, in koliko se obeta v prihodnosti, ko je še tako mlad! [...] Duhovstvo ljubljanskih učilnic ga jako pisano gleda, in radi bi, da bi poginil, toda pri maturi ga vendar niso vrgli. Od doma ne bode mogel imeti nič podpore, ker je ubožne rodovine. Ko pride na Dunaj, vsemu slovenstvu storite dobro delo, ako Vam bode kolikaj mogoče, da mu pomagate, da dobode kako instrukcijo, ali kak drug zaslužek, da ga stiska in revščina ne pokonča. (Levstik 1980: 66)

Jurčič, ki je okleval med filozofsko in medicinsko fakulteto, se je slednjič odločil za študij klasične in slovanske filologije. Na fakulteti je poslušal tudi Miklošičeva predavanja iz staroslovenske slovnice in primerjalne skladnje slovanskih jezikov, pri Vahleu Katulovo poezijo.⁶ Ni nenavadno, da Lovre Kvas, junak *Desetega brata*, prvega slovenskega romana, ki je tedaj nastajal na Dunaju, prebira prav verze tega rimskega pesnika. V nasprotju s svojim junakom, ki si s skoraj po čudežu pridobljeno dediščino lahko privoščič študij z doktoratom na dunajski univerzi, je Jurčič po treh semestrih študij opustil in se posvetil le pisateljstvu.

Jurčičev sošolec Fran Celestin pa se je prav na Dunaju razvil iz mladostnega pesnika in pripovednika v literarnega zgodovinarja. Poleg Vahlenovih in Hoffmannovih predavanj iz latinske in deloma grške književnosti je v času študija poslušal zlasti Miklošičeva predavanja o staroslovenski slovnici, o primerjalni skladnji slovanskih jezikov, o etimologiji ter o slovanski ljudski poeziji. Kot izrazit slovanofil je vpisal tudi Šemberova predavanja o češki slovnici in zgodovini novočeške književnosti. Po šestih semestrih se je lotil rigorozov iz obče in avstrijske zgodovine, iz matematike in fizike ter iz filozofije. Celestin je bil marca 1869 promoviran in se takoj prijavil za učiteljski izpit iz filologije, slovenščine in srbohrvaščine.⁷ Ker se je novembra istega leta podal kot štipendist v Rusijo,

domačih nalog tedaj ni oddal. Po štirih letih se je vrnil v domovino. Ker je šele leta 1876 dobil suplentsko mesto na zagrebški gimnaziji, se je tedaj spet prijavil na izpit. Miklošič mu je sicer priznal domačo nalogo izpred sedmih let, a leta 1876 je bil Celestin aprobiran le iz grščine, ne pa iz latinščine.⁸ Ker pa je ta jezik poučeval, je pozneje verjetno pridobil še to kvalifikacijo. Ob delu na gimnaziji je leta 1878 postal tudi profesor slovanskih jezikov na novoustanovljeni zagrebški univerzi.

Dve leti po Celestinu in Jurčiču je na Dunaj prispel še Fran Levec, ki se je tedaj tudi poskušal v pesništvu, študirat zgodovino in slavistiko. Janku Kersniku, svojemu nekdanjemu domačemu učencu, je v pismu natanko popisal svoje profesorje: »Sè šolo in profesorji sem prav zadovoljen, v zlasti Miklosich mi je všeč, ker tako razumljivo razlaga, da ga mora vsak razumeti. Njegova glava je kaj vredna: po zunanem je pa prav na svetu tak mesar kakor je Kovšek, podrgnjen, precej životen, z malo strešico pod nosom.« (Levec 1967: 74) Miklošič je tedaj predaval slovnico staroslovenskega jezika in primerjalno skladnjo slovanskih jezikov. Šele nekaj let po koncu študija se je Levec prijavil k učiteljskemu izpitu za slovenski in nemški jezik. Miklošič mu je poprej predpisal obsežno domačo nalogo o jeziku v Matejevem evangeliju Primoža Trubarja, kandidat se je moral osrediniti zlasti na vprašanja oblikoslovja, skladnje in besedišča. Levec je nalogo pozneje objavil v *Izvestjih ljubljanske realke*. Na pisnem izpitu je moral deklinirati sy, sašti, sy, na ustnem izpitu pa je dobil še nekaj vprašanj iz staroslovenske slovnice. Aprila 1876 je bil potrjen za učitelja slovenskega jezika v vseh razredih in za učitelja nemščine v nižjih razredih realke.⁹ Sedem let pozneje se je prijavil še za izpit iz geografije in zgodovine na univerzi v Gradcu.¹⁰

⁶ V Rokopisni zbirki NUK hranijo deloma ohranjene zapiske z Vahlenovih predavanj.

⁷ UAW. Lk 4. 2, Einreichungsprotokolle der k. k. wissenschaftlichen Gymnasialprüfungs-Commission (1860–1869). Prot. Zl. 2158, Celestin, Franz (31. 3. 1869).

⁸ Prav tam.

Dodatek: kronološki pregled Miklošičevih predavanj s slušatelji – slovenskimi pisatelji

WS 1851/52

Altslovenische Laut- und Formenlehre, gefolgt von Übungen an ausgewählten Stücken der Monumenta linguae palaeoslovenicae (2): J. Trdina, M. Valjavec

SS 1852

Monumenta linguae palaeoslovenicae (2): M. Valjavec

Übungen im Lesen cyrillischer und glagolitischer Handschriften (1): J. Trdina

WS 1852/53

Altslovenische Grammatik mit Erklärung ausgewählter Stücke aus den Monumentis linguae palaeoslovenicae (2): M. Valjavec

Erklärung der Annalen Nestors (2): M. Valjavec

SS 1853

Erklärung ausgewählter Stücke aus Monumenta linguae palaeoslovenicae (2): J. Trdina, M. Valjavec

Übungen im Übersetzen in das Altslovenische (2): J. Trdina, M. Valjavec

Nestor's Annalen (1): J. Trdina, M. Valjavec

WS 1853/54

Altslovenische Grammatik, mit besonderer Hinsicht auf Wortbildung (2): M. Valjavec, J. Stefan

Erklärung jüngerer Denkmäler der slavischen Literatur (2): M. Valjavec, J. Stefan

Über Nestor (Fortsetzung) (1): M. Valjavec, J. Stefan

SS 1854

Über Nestor (1): M. Valjavec

Denkmäler der altböhmischen Literatur (2): M. Valjavec

WS 1857/58

Syntax der slavischen Sprachen (1): J. Stritar, V. Mandelc, J. Mencinger

Altslovenische Formenlehre und Erklärung der altslovenischen Chrestomathie (2): V. Mandelc, J. Mencinger

WS 1858/59

Über die ältesten historischen Denkmäler der Serben (2): M. Valjavec

Über altslovenische Lehnwörter (1): M. Valjavec

SS 1859

Paläographische Übungen (2): M. Valjavec

Über slavische Eigennamen (1): M. Valjavec

WS 1862/63

Altslovenische Grammatik mit Übungen (2): A. Umek

SS 1863

Altslovenische Chrestomathie (2): A. Umek

WS 1863/64

Syntax der slavischen Sprachen (2): A. Umek

SS 1864

Slavische Paläographie (2): A. Umek

WS 1864/65

Altslovenische Grammatik (2): A. Umek

SS 1865

Nestor (2): A. Umek

WS 1865/66

Altslovenische Grammatik (3): J. Jurčič, F. Celestin

SS 1866

Syntax der slavischen Sprachen (3): J. Jurčič, F. Celestin

Paläographie (2): J. Jurčič, F. Celestin

WS 1866/67

Vergleichende Syntax der slavischen Sprachen (2): J. Jurčič, F. Celestin

Altslovenische Grammatik (3): F. Celestin

WS 1867/68

Grammatik der altslovenischen Sprache (3): F. Celestin, P. Turner, F. Levec

Vergleichende Syntax der slavischen Sprachen (2): F. Celestin, P. Turner, F. Levec

SS 1868

Etymologie (1): F. Celestin, P. Turner

Die slavische Volkspoesie (2): F. Celestin, P. Turner

SS 1868/9

Altslovenische Grammatik (3): F. Levec

⁹ NUK Rz, Prüfungszeugnis. Ms 1409.

¹⁰ UAG. Lehramtsprüfungsprotokolle.

- Vergleichende Syntax der slavischen Sprachen (2):
F. Levec
SS 1869
Vergleichende Syntax der slavischen Sprachen (3):
F. Levec
Slavische Palaeographie (2): F. Levec
WS 1869/70
Vergleichende Syntax der slavischen Sprachen (2):
F. Levec
WS 1870/71
Slavische Arhäologie (2): F. Levec
Vergleichende Syntax der slavischen Sprachen (2):
F. Levec
- Viri**
- LEVEC, Franz, 1878: Die Sprache in Trubers
Matthäus. *Jahresbericht des Staats-Ober-
Realschule in Laibach für das Schuljahr 1878.*
Laibach. 3–43.
- LEVEC, Fran, 1967: *Pisma Frana Levca I.* Ljub-
ljana: SAZU.
- LEVSTIK, Fran, 1980: *Zbrano delo 11.* Ljubljana:
DZS.
- MIKLOŠIČ, Franc, 1991: *Der Briefwechsel Franz
Miklosich's mit den Südslaven = Kore-
spondenca Frana Miklošiča z Južnimi Slovani.*
Maribor: Obzorja.
- STEFAN, Josef (= J. A. Spleteni), 1855: Avto-
kritika. *Prijatelj* 4. 70.
- STEFAN, Josip, 1902: Odlomki iz njegovega
dnevnika. *Zbornik znanstvenih in poučnih
spisov IV.* Ljubljana: Slovenska matica.
- STRITAR, Josip, 1957: *Zbrano delo 9.* Ljubljana:
DZS.
- TRDINA, Janez, 1948: *Spomini 2. Zbrano delo 2.*
Ljubljana: DZS.
- TRDINA, Janez, 1951: *Bachovi huzarji in Iliri.*
Zbrano delo 3. Ljubljana: DZS.
- VALJAVEC, Matija, 1995: *Životopis.* Ljubljana:
Narodna tiskarna.
- Literatura**
- JAKOPIN, Franc, 1981: Miklošič in njegovi
učenci. *17. seminar slovenskega jezika, litera-
ture in kulture.* Ljubljana: Filozofska fakulteta.
163–171.
- NAHTIGAL, Rajko, 1950: Trdina o Miklošiču.
Prispevek k Miklošičevi karakteristiki. *Slavi-
stična revija* 3. 189–202.